

УДК 78.03

*Кузьмінський Іван Юрійович,
кандидат мистецтвознавства,
докторант Національної музичної
академії України ім. П. І. Чайковського
ORCID 0000-0002-7873-0965
kuzminskyi.ivan@gmail.com*

МУЗИКА В ЖИТТІ КИЇВСЬКИХ ВОЄВОД ТА ГУБЕРНАТОРІВ (XV–XVIII СТОЛІТТЯ)

Мета роботи – охарактеризувати музичне життя київських воєвод та губернаторів, визначити функції та склад музичних капел, музичний репертуар, інструментарій, ідентифікувати музикантів тощо. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні переважно загальноісторичних методів: історико-генетичного, історико-порівняльного, історико-типологічного та історико-системного. **Наукова новизна.** Музичне життя київських воєвод та губернаторів ще жодного разу не ставало предметом спеціального дослідження. Зібрані матеріали, які вперше представлені у подібній конфігурації, поглиблюють та конкретизують знання про світську музичну культуру Києва у XV–XVIII століттях. **Висновки.** Музична культура Києва XV–XVIII століть ще не достатньо добре вивчена, проте майже цілком призабуті знання та уявлення про світську українську музику цього часу поступово піддаються відродженню. Окрім цього, наше дослідження частково ліквідує штучну проблему українського історичного музикознавства – шляхи рецепції професійної європейської музичної культури в Україні, адже, як видно із зібраних документів, музичні капели існували у Києві протягом всього зазначеного періоду і судячи з музичних інструментів та репертуару, вони уособлювали західноєвропейську музичну теорію та практику. Музичні капели воєвод мало чим відрізнялися від тих, що побутували на інших теренах Речі Посполитої. Воєводам та губернаторам служили, як місцеві, так і іноземні співаки та інструменталісти, що сприяло поширенню іноземних музичних надбань у місті. В подальшому, представлений напрямок дослідження може стати зразком для аналізу музичних капел на інших українських історичних теренах.

Ключові слова: воєводи, губернатори, співаки, музиканти, музичні інструменти, вчителі співу, оркестри.

Кузьминский Иван Юрьевич, кандидат искусствоведения, докторант Национальной музыкальной академии Украины имени П. И. Чайковского

Музыка в жизни киевских воевод и губернаторов (XV-XVIII века)

Цель работы – охарактеризовать музыкальную жизнь киевских воевод и губернаторов, определить функции и состав музыкальных капелл, музыкальный репертуар, инструментарий, идентифицировать музыкантов и тому подобное. **Методология** исследования заключается в применении преимущественно общеисторических методов: историко-генетического, историко-сравнительного, историко-типологического и историко-системного. **Научная новизна.** Музыкальная жизнь киевских воевод и губернаторов еще ни разу не становилось предметом специального исследования. Собранные материалы, которые впервые представлены в подобной конфигурации, углубляют и конкретизируют знания о светской музыкальной культуре Киева в XV-XVIII веках. **Выводы.** Музыкальная культура Киева XV-XVIII веков еще не достаточно хорошо изучена, однако почти полностью забытые знания и представления о светской украинской музыке этого времени постепенно

возрождаются. Кроме этого, наше исследование частично ликвидирует искусственную проблему украинского исторического музыковедения – пути рецепции профессиональной европейской музыкальной культуры в Украине, ведь, как видно из собранных документов, музыкальные капеллы существовали в Киеве в течение всего указанного периода и судя по музыкальным инструментам и репертуару, они олицетворяли западноевропейскую музыкальную теорию и практику. Музыкальные капеллы воевод мало чем отличались от тех, что существовали на других территориях Речи Посполитой. Воеводам и губернаторам служили, как местные, так и иностранные певцы и инструменталисты, что способствовало распространению иностранных музыкальных достижений в городе. В дальнейшем, представленное направление исследования может стать образцом для анализа музыкальных капелл на других украинских исторических территориях.

Ключевые слова: воеводы, губернаторы, певцы, музыканты, музыкальные инструменты, учителя пения, оркестры.

Kuzminskyi Ivan, Ph. D., postdoctoral researcher in Petro Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine

Music in the life of Kyiv voivodes and governors (15th–18th centuries)

Purpose of the article: In the surroundings of the Kyiv voivodes and governors, one of the most influential officials of the city and surrounding administrative territories, in the 15th–18th centuries formed a special cultural environment, where music was also given a certain place. The main purpose of our study is to characterize the musical life of these environments in the language of historical documents. In addition, to determine the functions and composition of musical chapels, musical repertoire, instruments, identify musicians, and so on. **The methodology** of the research is to apply predominantly general-historical methods: historical-genetic, historical-comparative, historical-typological and historical-systemic. **Scientific novelty:** The musical life of Kyiv voivodes and governors has never been the subject of a special study. The collected materials, first presented in such configuration, deepen and specify the knowledge about the secular musical culture of Kyiv in the 15th–18th centuries. **Conclusions:** The musical culture of Kyiv of the 15th–18th centuries has not yet been sufficiently well studied, but almost completely forgotten knowledge and ideas about secular Ukrainian music of this time are gradually resurfacing. In addition, our research partially eliminates the artificial problem of Ukrainian historical musicology – the ways of reception of professional European musical culture in Ukraine, because, as can be seen from the collected documents, musical chapels existed in Kyiv during all this period, and judging by musical instruments and repertoire, they embodied the Western European musical theory and practice. The musical chapels of the voivodes differed little from those that existed in other areas of the Polish-Lithuanian Commonwealth. In the service of voivodes and governors there were both local and foreign singers and instrumentalists, which contributed to the spread of foreign musical achievements in the city. Subsequently, the presented direction of the study can become a model for the analysis of musical chapels in other Ukrainian historical areas.

Key words: voivodes, governors, singers, musicians, musical instruments, singers, orchestras.

Аналіз досліджень і публікацій. Музична культура в житті київських воевод та губернаторів жодного разу не ставала предметом спеціального дослідження. Інформація про музику та музикантів київських воевод польсько-литовської доби розпорошена у різних джерелах: у працях польських [15; 16; 17; 18; 19; 20; 21] та українських дослідників [10; 8] різного часу. Російський період панування у Києві представлений переважно у історичних працях ХІХ століття [1; 3; 4; 5; 9; 14], проте про цю тему існують і сучасні українські музикологічні студії [2; 7].

Виклад основного матеріалу. У 1470 році вперше було запроваджено посаду київського воеводи. Вона призначалася для урядування у щойно

утвореному Київському воєводстві. Резиденція київського воєводи розміщувалася у київському замку. Воєвода був головним представником монарха у місті та регіоні аж до середини XVII століття. Переважна більшість київських воєвод були не місцевого походження. За часів Великого князівства Литовського, київськими воєводами були представники відомих княжих литовських родів – Ходкевичів, Радзивілів, Гольшанських та інших. Історії відомо більше десяти київських воєвод цього часу. За часів Речі Посполитої київськими воєводами були представники впливових родів, які володіли маєтностями на українських теренах Польського королівства – Острозьких, Заславських, Замойських, Потоцьких та інших. Протягом Козацької доби цивільну владу у Києві розділили між собою Київський магістрат (ратуша), а також київський полковник і сотник, представники гетьманської влади¹. Уряд полковника знаходився за межами Києва, у Козельці. Нагляд за військовими справами, загальною обороною Києва здійснювали спочатку воєводи, а згодом губернатори, які призначалися російськими монархами з числа росіян.

Литовський період (Мартин Гаштольд, Костянтин Василь Острозький). Першим в історії київським воєводою було призначено Мартина Гаштольда (бл. 1428 – після 1483). Він урядував у місті у 1470–1475 роках, тобто одразу після смерті останнього удільного київського князя Семена Олельковича (1420–1470). Мартин Гаштольд був зятим католиком. Церковна влада у місті також була консолідована в його руках, адже брат воєводи був київським біскупом. Збереглися відомості, що Мартин Гаштольд заснував у Києві католицьку школу, яка складала конкуренцію православним, зокрема школі Михайлівського Золотоверхого монастиря [6, 49]. Очевидно, що навчання у католицькій школі не обходилося без богослужбових співочих книг, на зразок *Градуалу* та *Антифонарію*. Про наявність цих рукописів воєвода піклувався особисто. Зокрема у 1483 році, коли Мартин Гаштольд, вже був троцьким воєводою і не мешкав у Києві, він замовив Бартоломею з Беча (Bartłomiej z Biecza) виготовити *Антифонарій*, що і було зроблено у краківському костелі Діви Марії [16, 94]. Важливо, що залишилися свідчення про співочу практику у київському замку та костелі за часів Мартина Гаштольда. Ці свідчення уклав Амброджо Контаріні (1429–1499), венеціанський посол, який мандруючи до Персії, у 1474 році відвідав Київ [8, 7]. У своєму щоденнику посол зазначив, що під час обіду, на якому були присутні воєвода, біскуп та кілька шляхтичів співали півчі [8, 7]. А у костелі посол та воєвода: «слухали Обідню» [8, 7]. Залишається невідомим, чи у костелі та за столом співали одні і ті самі співаки, чи різні. Також невідомо ким вони були, місцевими, чи приїжджими. Проте, ці свідчення є вкрай важливими, адже залишаються найдавнішим описом співу у Києва протягом польсько-литовської доби.

Останнім київським воєводою часів Великого князівства Литовського та одночасно першим у часи Речі Посполитої був князь Костянтин Василь Острозький (1526/1527–1608). Цю посаду він обіймав майже 50 років (1559–1608). Дослідникам відомо лише одне свідчення про його музиканта. У документі, що датується 1595 роком йдеться про те, що музикант князя, на ім'я

Лаврентій, уклав у 1583 році якусь угоду з львівськими міщанами, Лаврентієм Залеським та його дружиною Анною, а у 1595 році, напевно не виконавши зобов'язань, залишився винен подружжю 60 польських флоринів: «*Лаврентій музикант князя Костянтина Острозького*» [10, 76; 12, 164–165]. На жаль, жодних інших відомостей про музиканта Лаврентія не відомо, але ця звістка дає підстави для припущень, що у князя були і інші музиканти.

Польський період (Томаш Замоїський, Олександр Заславський, Януш Тишкевич). Значно більше інформації про музику у житті київських воєвод та про їхніх музикантів походить з XVII століття.

Третім київським воєводою часів Речі Посполитої був Томаш Замоїський (1594–1638), який урядував у місті у 1619–1628 роках. У цей час музика у державі стала настільки модною справою, що без неї не обходилося навчання більшості юнаків-шляхтичів. Так сталося і з Томашом Замоїським під час його перебування при королівському дворі у Парижі, де у 1615–1616 роках він вивчав мистецтво гри на лютні [21, 28]. Найдавніші ж документальні відомості про музикантів Томаша Замоїського походять з 1636 року, тобто з того часу, коли він вже залишив Київ та отримав посаду Великого канцлера коронного, тобто очолив уряд Польського королівства (1635–1638). У цей час бувшому київському воєводі служили 12 музикантів: органісти Захаріаш та Левницький, скрипалі Миколай Баткович та Анджей, тромбоністи Амброзій та Красницький, трубач Адам Матіаш, скрипаль та одночасно тромбоніст Станіслав, корнетист та тромбоніст Миколай Сандецький, а також троє співаків – Вальтер (дискант), Павел Готович (тенор) та Якуб Валішевський (бас) [17, 78]. Завдяки ще одному документу можна стверджувати, що принаймні частина з цих музикантів могла перебувати зі своїм володарем у Києві. Після смерті трубача Матіаша у 1637 році на його будинок претендував корнетист Миколай Сандецький, який «багато років» служив Томашу Замоїському, тобто, можливо, ще за часів його урядування у Києві.

Наступником Томаша Замоїського на посаді київського воєводи був спадкоємець частини маєтків князів Острозьких – Олександр Янушович Заславський (1577/1589–1629). На посаді він пробув недовго, приблизно рік (1628–1629). Невідомо, чи утримував Олександр Заславський власну музичну капелу до шлюбу із донькою Януша Острозького, який відбувся у 1605 році. Проте з листів ксьондза, який служив фундатору фарного кам'яного костелу святого Івана Хрестителя у Заславі, Олександру Заславському, стає зрозумілим, що князь був релігійною людиною і утримував за власний кошт музикантів, які використовувалися виключно для потреб костелу: «*Князь... музику на дворі своєму лише для костелу утримував*» [19, с. 313]. З іншого документу 1612 року ми дещо дізнаємося про цих музикантів. Князю служили один органіст та троє інших музикантів, найпевніше, співаків: «*Пани музиканти: органіст, Миколай, Даніель, Войцех*» [15, 85]. Одразу після смерті Олександра Янушовича Заславського у Дубно, одному з найважливіших міст Острозької ординації, було складено список слуг, серед яких були і музиканти. У порівнянні із капелою Томаша Замоїського у цій капелі були відсутні корнетисти, дискант та тенор, проте були лютнист та співак-альтист. Загалом капела Олександра

Заславського складалася з капельмейстера Кшиштофа та восьми музикантів: двох співаків – альтист Іванко та бас, а також п'яти інструменталістів – органіст, лютнист, скрипаль Матіас, тромбоніст Славський і трубач, спеціальність ще одного музиканта на ім'я Валенте невідома [15, 86]. Окрім цього, між речами, що залишилися по смерті Олександра Заславського, були зазначені два портативних органи, два клавесини та віола да гамба: «*Позитив новий варшавський, клавіцимбали з Гданська, клавіцимбали від пана Марграбія, віола да гамба, позитив старий*» [15, 86].

Тривалий час, протягом 1630–1649 років, обов'язки київського воєводи виконував Януш Тишкевич (1590–1649). Він був одним з останніх призначених польським королем воєвод, які перебували у київському замку, адже після Хмельниччини резиденцією воєводства стало місто Житомир. Про музичну капелу Януша Тишкевича відомо дуже мало. У 1643 році київський воєвода намагався завербувати добре навчених музикантів з кафедральної краківської капели [18, 88]. Згідно з відомостями, які також походять із Кракова, Янушу Тишкевичу у той час служив лютнист Вінченцо Галілей. Він був представником італійської династії відомих музикантів. Його дід, також Вінченцо Галілей (1520–1591) – славетний лютнист та композитор, учасник флорентійської камерати, автор мадригалів для лютні та голосу. Батько Вінченца, Мікеланджело (1575–1631), також був лютнистом, який, ймовірно, служив одному з представників роду Радзивілів у Речі Посполитій та при дворі першого курфюрста Священної Римської Імперії, Максиміліана I Баварського (1571–1651) у Мюнхені. Після смерті батька, Вінченцо відіслали до Речі Посполитої, де він змінив багато покровителів. Протягом 1645–1647 років він з'являється в рахунках краківського патриція та купця Джіроламо Піноччі (1612–1676), в якості лютниста київського воєводи [20, 72]. Краківський купець також мав італійське походження. Він кілька разів занотовував грошові позики та їхнє повернення, зокрема, під час сейму у Варшаві у 1645 році та у Любліні у 1647 році. Дуже ймовірно, що Вінченцо Галілей разом з князем відвідував і Київ.

Московський період (Федір Волконський, Петро Шереметьєв, Микита Урусов). У 1654 році, за результатами Хмельниччини, польська влада втратила Київ. Відтоді місто стає резиденцією воєвод, яких призначали монархи з Москви та Петербурга. В час царювання Олексія Михайловича (1629–1676) з Києва та інших теренів Речі Посполитої до царського двору масово відправлялися співаки, вчителі співу та музиканти-інструменталісти. Відомо, що перший воєвода, Федір Волконський (пом. 1665), який урядував у Києві у 1654–1656 роках, у 1656 році допомагав царським посланцям знайти вчителя партесного співу Йосипа Загвойського, проте останній утік у Чигирин, звідки відмовився їхати до царя. Не відпустив до царя хлопчика-півчого Василя Пекалицького і Київський митрополит Сильвестр Косів (бл. 1600–1657) [9, с. 319]. Загалом, від цього часу процес відправки місцевих музикантів до Росії не припинявся аж до XIX століття, щоправда далеко не завжди для цього вимагалася безпосередня участь воєводи [2].

Київські воєводи не лише опікувалися відправкою музикантів, а й самі утримували співочі та інструментальні капели, які склалися, як з місцевих, так і з іноземних музикантів. У 1665–1669 роках київським воєводою був московський боярин Петро Васильович Шереметьєв (пом. 1690) [13, 143]. Відомо, що він утримував у себе кількох українських півчих та інструменталістів. Згодом, він забрав музичну капелу із собою у Москву [9, 320].

Не байдужим до партесного співу був ще один київський воєвода – князь Микита Урусов (1640–1691) [13, 143]. Він обіймав цю посаду у 1679–1680 роках. Починаючи з 1677 року, коли Микита Урусов ще був новгородським воєводою, його дітей партесному співу навчав шляхтич «литвин» Данило Рогачевський. Примітно, що сам Данило навчився співати не на теренах Білорусі, а у Валдайському Іверському монастирі (Новгородщина), який був заснований московським патріархом Никоном (1605–1681) у 1653 році. Партесний спів тут почали практикувати після переїзду у 1655 році монахів з білоруського Кутейнського Богоявленського монастиря [7, 88–89]. Вірогідно, Данило Рогачевський перебував зі своїм патроном і у Києві, адже залишався йому служити і після 1677 року [9, 322–323].

Санкт-Петербурзький період (Михайло Леонт'єв, Федір Воєйков, Петро Румянцев-Задунайський). Другий губернатор Києва – Михайло Леонт'єв (1672–1752) був призначений на цю посаду у 1737 році. Він керував містом та губернією близько 15 років. Про бандуриста, який служив губернатору стало відомо зовсім випадково. У кримінальній справі про *Гайдамацького бандуриста* (1761) описується пограбування козаками корсунського куреня, священика села Плетений Ташлик² на ім'я Суперфіянович [14]. На двох допитах були задокументовані покази одного з двох спійманих нападників, Данила Бандурка. За автобіографічними свідченнями «гайдамаки», він народився у Києві приблизно у 1738 році, а у 10-річному віці пристав до бандуриста Матвія Волошина з міста Богуслав, в якого провчився один рік. Схоже на те, що його відправив вчитися особисто губернатор. Йому був наданий паспорт для вільного проїзду за містом, а одразу після повернення, хлопчика взяли на службу до губернатора. У Михайла Леонт'єва бандурист прослужив три роки, до самої смерті губернатора.

Місцеві співаки служили і київському генерал-губернатору Федіру Воєйкову (1703–1778), який перебував на цій посаді у 1766–1775 роках. Він був передостаннім київським губернатором. У 1769 році його співаком був Ігнат Борщевський, який ще у 1767 році співав у хорі Київського митрополита Арсенія Могілянського (1704–1770) [11, 2].

Першим та єдиним генерал-губернатором Київського намісництва (1782–1796) був Петро Румянцев-Задунайський (1725–1796). Як стверджує дослідник середини ХІХ століття, генерал-губернатор зіграв особливу роль в житті відомого композитора Максима Березовського (1745–1777). Саме він помітив студента Києво-Могілянської академії і взяв його із собою у Санкт-Петербург, де і влаштував у придворну співочу капелу [1, 277].

Окрім цього, відомо, що у Петра Румянцева-Задунайського був власний оркестр. У січні 1787 року у Київ прибула російська імператриця Катерини II (1729–1796). Вона перебувала у місті близько 3 місяців. Окрім міських музикантів та оркестру магістрату гостей міста розважав «великий оркестр» генерал-губернатора. З нагоди дня народження Катерини II, 21 квітня для киян було влаштовано свято: *«для простих людей... у багатьох місцях були гоїдалки та гриміла музика. Цього ж дня у магістраті був бал з найдками, після якого танцювали під духову музику князя графа Румянцева»* [5, 109]. А раніше, 31 січня у Маріїнському палаці було дано бал на честь її приїзду, де спочатку оркестр грав *«польський танець, потім три менуети, контрданси та, нарешті, козачок»* [3, 110]. 11 квітня імператрицю приймали у Київському магістраті, а на честь цієї події було організовано публічний бал: *«всім гарно одягненим жінкам та чоловікам дозволялося брати участь на балу у магістраті, де духовна музика виконувала різні танці до десятої години вечора»* [5, 109]. Про те, що у графа був достойний оркестр, який розважав гостей імператриці у Києві також дізнаємося з листа графа Олександра Безбородька (1747–1799) від 7 лютого 1787 року. Граф писав одному з керуючих придворним театром, Петру Соймонову, аби він надіслав з Санкт-Петербургу у Київ чотирьох музикантів і аби вони взяли із собою ноти ораторії Джованні Паїзієло (1740–1816). Виконувати ораторію повинні були оркестр та співаки Петра Румянцева-Задунайського, а також співаки придворної капели: *«не погано було б взяти ораторію Паїзієло, або іншу духовну музику, для проведення духовного концерту, адже тут є великий оркестр графа П. А. Румянцева, якому не вистачає деяких найкращих талантів. Графові та придворні півчі можуть співати всякі ролі в священних концертах, де не вимагається зайвого жару та мистецтва»* [4, 215–216]. Зрештою, чотири музиканти – Діц, Раббе, Ремі та Беєр – прибули у Київ для виконання ораторії, останній з них був солістом. Вже 2 квітня з Санкт-Петербургу у Київ відправили ще 12 музикантів, 11 з яких були німцями: *«з духових музикантів всі були німцями, окрім флейтревєрсіста Осипова»* [4, 216–217].

Висновки. Музична культура Києва XV–XVIII століть ще не достатньо добре вивчена, проте майже цілком призабуті знання та уявлення про світську українську музику цього часу поступово піддаються відродженню. Окрім цього, наше дослідження частково ліквідує штучну проблему українського історичного музикознавства – шляхи рецепції професійної європейської музичної культури в Україні, адже, як видно із зібраних документів, музичні капели існували у Києві протягом всього зазначеного періоду і судячи з музичних інструментів та репертуару, вони уособлювали західноєвропейську музичну теорію та практику. Музичні капели воєвод мало чим відрізнялися від тих, що побутували на інших теренах Речі Посполитої. Воєводам та губернаторам служили, як місцеві, так і іноземні співаки та інструменталісти, що сприяло поширенню іноземних музичних надбань у місті. В подальшому, представлений напрямок дослідження може стати зразком для аналізу музичних капел на інших українських історичних теренах.

Примітки

¹ Столицями Гетьманщини почергово були три міста – Чигирин, Батурин та Глухів. Київ ніколи не був столицею козацької держави.

² Нині село знаходиться у Маловисківському районі Кіровоградської області.

Література

1. Аскоченській Виктор. Кієвъ съ древнѣйшимъ его училищем академією. Часть 2. Кієвъ, 1856. 566 с.
2. Баранівська Лариса. Гетьмансько-старшинське середовище і культурно-музичне життя в Україні другої половини XVII–XVIII ст. : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства: 17.00.03. Київ : Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, 2001. 247+320 (додатки) с.
3. Есипов Григорий. Путешествіе импер. Екатерины II въ южную Россію въ 1787 году // Киевская старина. 1891. № 1. С. 98–118.
4. Есипов Григорий. Путешествіе импер. Екатерины II въ южную Россію въ 1787 году // Киевская старина. 1891. № 2. С. 215–231.
5. Закревский Николай. Описание Кієва. Томъ 1. Москва, 1861. 455 с.
6. Історія міст і сіл Української РСР : В 26 томах. Київ / Гол. ред. кол. : Петро Тронько. АН УРСР. Інститут історії. К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1968. 587 с.
7. Кузьмінський Іван. Шляхи проникнення партесного співу до Московського царства // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2014. Вип. 109 : Старовинна музика – сучасний погляд. Книга 6. С. 85–98.
8. Сборникъ материаловъ для исторической топографіи Кієва и его окрестностей. Киев, 1874. 48+179+176 с.
9. Харлампович Константин. Малороссійское вліяніе на великорусскую церковную жизнь. Казань, 1914. Томъ I. XXIV+878+LXVI с.
10. Цалай-Якименко Олександра, Ясиновський Юрій. Музичне мистецтво давнього Острога // Острозька давнина, 1995. Вип. 1. С. 74–89.
11. Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 59, оп. 1, спр. 5834.
12. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 52, оп. 2, спр. 23.
13. Щербина Владимир. Киевские воеводы, губернаторы и генерал-губернаторы от 1654 по 1775 г. // Чтения в историческом обществе Нестора летописца, 1892. Кн. VI. Отд. II. С. 123–148.
14. Ястребов Владимир. Гайдамацкій бандуристъ // Киевская старина, 1886. № 10. С. 379–388.
15. Chaniecki Zbigniew. Nieznane kapele polskie z XVII i XVIII wieku // Muzyka, 1972. № 4. S. 84–96.
16. Morawska Katarzyna. Historia Muzyki Polskiej. Tom I, część 2 : Średniowiecze 1320–1500. Warszawa : Narodowe Centrum Kultury, 1998. 461 s.
17. Perz Mirosław. Notatki do dziejów kapeli zamojskiej w XVII stuleciu // Muzyka, 1975. № 1. S. 76–79.
18. Przybyszewska-Jarminska Barbara. Historia muzyki polskiej. Tom III, część 1 : Barok 1595–1696. Warszawa : Narodowe Centrum Kultury, 2006. 679 s.
19. Stecki Tadeusz Jerzy. Wołyn pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym. T. 1. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolinskich. 1864. XII+385 s.
20. Targosz Karolina. Polski wątek w życiu i sprawie Galileusza «Galileo Galilei e il mondo polacco» Bronisława Bilińskiego (1969) z uzupełnieniami // Zagadnienia Filozoficzne w Nauce, 2003. XXXII. S. 45–90.
21. Żurkowski Stanisław. Żywot Tomasza Zamojskiego kanclerza W. Kor. Lwów, 1860. 403 s.

References

1. Askochenskiy, V. (1856). Kiev with his oldest school, academy. Part 2. Kiev [in Russian].
2. Baraniv'ska, L. (2001). Hetman-Officer Staff environment and cultural and musical life in Ukraine in the second half of the 17th-18th centuries: dissertation for obtaining the scientific degree of the candidate of art studies. Kyiv [in Ukrainian].
3. Yesipov, Gr. (1891). The journey of Empress Catherine II to southern Russia in 1787. Kiev's antiquity. Vol. 1, 98–118 [in Russian].
4. Yesipov, Gr. (1891). The journey of Empress Catherine II to southern Russia in 1787. Kiev's antiquity. Vol. 2, 215–231 [in Russian].
5. Zakrevskiy, N. (1861). Description of Kiev. Volume 1. Moscow, [in Russian].
6. Tron'ko, P. (Eds.). (1968). The history of the cities and villages of the Ukrainian SSR: 26 volumes. Kyiv [in Ukrainian].
7. Kuzminskiy, Iv. (2014). Ways of permeation of partes singing to Muscovy. Scientific Herald. Vol. 109, 85–98 [in Ukrainian].
8. A collection of materials for the historical topography of Kiev and its environs. 1874. Kiev [in Russian].
9. Kharlampovich, K. (1914). Ukrainian influence on the Russian church life. Volume 1. Kazan [in Russian].
10. Tsalay-Yakymenko, O., & Yasynov'skyy, Yu. (1995). Musical art of the ancient Ostroh. Ostroh antiquity, 1, 74–89 [in Ukrainian].
11. Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv, f. 59, op. 1, spr. 5834 [in Ruthenian].
12. Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv, f. 52, op. 2, spr. 23 [in Ruthenian].
13. Shcherbina, V. (1892). Kiev voivodes, governors and governors-general from 1654 to 1775. Readings in the historical society of Nestor the chronicler. Book VI. Part. II, 123–148 [in Ukrainian].
14. Yastrebov, Vl. (1886). Haydamak Bandurist. Kiev's antiquity. Vol. 10, 379–388 [in Russian].
15. Chaniecki, Zb. (1972). Nieznane kapele polskie z XVII i XVIII wieku. Muzyka. № 4, 84–96 [in Polish].
16. Morawska, K. (1998). Historia Muzyki Polskiej. Tom I, część 2: Średniowiecze 1320–1500. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury [in Polish].
17. Perz, M. (1975). Notatki do dziejów kapeli zamojskiej w XVII stuleciu. Muzyka. № 1, 76–79 [in Polish].
18. Przybyszewska-Jarminska, B. (2006). Historia muzyki polskiej. Tom III, część 1: Barok 1595–1696. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury [in Polish].
19. Stecki, T. (1864). Wolyn pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym. T. 1. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolinskih [in Polish].
20. Targosz, K. (2003). Polski wątek w życiu i sprawie Galileusza «Galileo Galilei e il mondo polacco» Bronisława Bilińskiego (1969) z uzupełnieniami. Zagadnienia Filozoficzne w Nauce, XXXII, 45–90 [in Polish].
21. Żurkowski, St. (1860). Żywot Tomasza Zamojskiego kanclerza W. Kor. Lwów [in Polish].